

MEHMET ALİ AYBAR • Neden Sosyalizm?

Neden Sosyalizm? (1987), BDS Yayınları
*Marksizmde Örgüt Sorunu: Leninist Parti Burjuva Modelinde
Bir Örgüttür* (1979)

İletişim Yayınları 1617 • Mehmet Ali Aybar Toplu Eserleri 1
ISBN-13: 978-975-05-0910-0
© 2011 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2011, İstanbul

EDITÖR Kıvanç Koçak
KAPAK Suat Aysu
KAPAK FOTOĞRAFI Ara Güler
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Oben Üçke
BASKI ve CILT Sena Ofset
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MEHMET ALİ AYBAR

Neden Sosyalizm?

Marksizmde Örgüt Sorunu:
Leninist Parti Burjuva
Modelinde Bir Örgüttür

i l e t i ŝ i m

MEHMET ALI AYBAR 1908 İstanbul doğumlu. Hareket Ordusu kumandanlarından Hüseyin Hüsnü Paşa ve matematikçi Gelenbevi İsmail Efendi'nin torunu. Çocukluğu, Cihangir, Yeşilköy ve Kuzguncuk'ta geniş aile çevresinde geçti. Yeşilköy'deki Fransız Okulu'nu ve Galatasaray Lisesi'ni bitirdi. 1939'da İstanbul Hukuk Fakültesi'nde Devletler Hukuku doktoru iken, Paris'e Sorbonne Üniversitesi'ne hukuk araştırmaları yapmaya gitti. Fakat bir yılın sonunda İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla, kuzeni şair Oktay Rifat ve birkaç arkadaşı ile beraber bisiklete atlayıp Paris'ten Lyon'a kaçtı, oradan da Türkiye'ye döndü. 1942'de Devletler Hukuku doçenti olduğu İstanbul Hukuk Fakültesi'nden 1946'da *Vatan* gazetesinde yazdığı "Millî Şef" İnönü rejimini eleştiren "Kâğıt Üzerinde Demokrasi" başlıklı yazı nedeniyle uzaklaştırıldı. 1947-49 yılları arasında, her ikisi de sıkıyönetimce kapatılan *Hür ve Zincirli Hürriyet* gazetelerini çıkarttı. 1949'da yine İnönü'ye yazdığı "Açık Mektup"tan dolayı "hakaret"ten hüküm giydi ve Paşakapısı Cezaevi'ne girdi. Burada, diğer şair kuzeni Nâzım Hikmet'le 1950 affına kadar yattı. 1962'de bir grup sendikacının kurduğu Türkiye İşçi Partisi'nin genel başkanlığı görevini kabul etti ve ömrü boyunca teorisyen ve bilim adamı olarak götürdüğü sosyalizm mücadelesinde; 1962-69 yılları arasında TIP'in başında lider ve eylem adamı kimliğiyle etkili oldu. 1965 yılında Türkiye'de ilk defa bir sosyalist parti, Aybar başkanlığında Meclis'e 15 milletvekili soktu. 1967'de ABD'yi savaş suçlusu olarak mahkûm eden Russell Mahkemesi üyesi olarak Vietnam'a gitti. Dünya sosyalizm tarihinde ilk defa Sovyetler'den bağımsız bir politika güden TIP'in başkanı olan ve "Türkiye'ye özgü, güler yüzlü sosyalizm" kavramının yaratıcısı olan Aybar, 1968'de Sovyetler'in Çekoslovakya'yı işgaline sert bir tepki gösterdi. Bu, parti içinde hizipleşmelerin su yüzüne çıkmasına neden oldu. Aybar, 1969'da genel başkanlıktan, 1971'de de partiden istifa etti. 12 Mart döneminde Meclis'teki tek sosyalist olan Aybar, dönemin baskılarına ve idamlara karşı tek başına mücadele etti. 1975'te, TIP'ten ayrılan elli arkadaşı ile beraber, daha sonra Sosyalist Devrim Partisi adını alan, Sosyalist Parti'yi kurdu. İlk defa bu partinin tüzüğünde, genel başkan ve yöneticilerin üst üste iki dönem başa geçmelerini engelleyen ve yönetim kurulunun üçte ikisinin kol emekçilerinden oluşmasını öngören şartlar yer aldı. SDP, 12 Eylül cuntası ile kapatıldı. Bu tarihten sonraki yaşamında Aybar, parçalanmış Türk toplumunu birleşmesi için inançla ve inatla çalışmalarını sürdürmüştür. 1995 yılında 87 yaşında iken İstanbul'da ölen Mehmet Ali Aybar, bilim adamı ve lider olmanın yanı sıra ünlü bir atlet ve sporcudur. 100, 200 ve 400 metreleri koşmuş, Türkiye ve Balkan rekorları kırmıştır. 1928 Amsterdam Olimpiyatları'na, 1930, '31 ve '33 Atina Balkan Oyunları'na katılmıştır. Edebiyata ve resme çok meraklı olan Aybar'ın kendi resim çalışmaları da vardır. Fakat çok genç yaşlardan itibaren bütün hayatını kapsayan uğraşı, yazı yazmak olmuştur. İstanbul Hukuk Fakültesi öğretim üyesiyken yayımlanan (1937-45) hukuk çalışmalarından sonra, *Hür ve Zincirli Hürriyet* gazetelerinde yayımlanan yazılarını, birçok dergi ve gazetelerdeki yazı ve makaleleri takip etmiştir. Yayımlanmış kitapları: *Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm* (1968), *12 Mart'tan Sonra Meclis Konuşmaları* (1973), *Marxizmde Örgüt Sorunu: Leninist Parti Burjuva Modelinde Bir Örgüttür* (1979), *Neden Sosyalizm* (1987), *TIP Tarihi I, II, III* (1988), *Sosyalizm ve Bağımsızlık - Uğur Mumcu ile Söyleşi* (1986).

İÇİNDEKİLER

SOSYALİST BİR BİLGE / AHMET İNSEL	9
---	---

BİRİNCİ KİTAP

Neden Sosyalizm?

ÖNSÖZ	23
-------------	----

BİRİNCİ BÖLÜM

NEDEN SOSYALİZM?

GELİŞMİŞLER VE AZGELİŞMİŞLER	33
Kapitalizm	39
Az gelişmişlere yardım	43
OSMANLI DEVLETİ'Nİ ARKA KAPIDAN FETHEDEN KAPİTALİZM	45
Osmanlı'nın sonu	55
Kurtuluş Savaşı	61
Bağımsızlıktan bağımlılığa	68
Truman Doktrini ve ABD ile antlaşma	71
Kırk yıl sonra karşımızdaki tablo	72
Türkiye İşçi Partisi (TİP)	74
Darbeleri demokrasi / Borçlu ekonomi	76

İKİNCİ BÖLÜM
NASIL BİR SOSYALİZM?

SOSYALİZM BUYRUKLA KURULMAZ	85
Profesyonel devrimciler örgütü.....	88
Kestirme yolun bedeli.....	91
Marx'ın görüşü.....	92
Bürokrasi sosyalizmin yeni çocukluk hastalığı mı?.....	93
Devlet güçleniyor.....	94
Egemen sınıf gibi.....	95
Şiddetlenen sınıf mücadelesi.....	97
Aşağıdan yukarı.....	99
Kişi diktatörlüğü.....	101
İlişkiler.....	103
Temel çelişki.....	104
Sosyalizm ve polis.....	105
Kruşçev'in raporu.....	105
Bürokrasinin koltuk değneği: Gizli polis... ..	108
Gerçeklerin bilinmesinde yarar var.....	109
Kaynağa dönüş.....	111
Marx bürokrasiyi anlatıyor.....	112
Engels ne diyor?.....	114
Sosyalizm emekçilerin iktidarındır.....	116
Sovyetler'in akılcılığı.....	117
Yaraya parmak basmak.....	118
LENİN'İN PARTİ MODELİ	121
Parti, devlet, toplum.....	130
Sovyet Devrimi sosyalizmin demokrasisiz kurulamayacağını kanıtlamıştır.....	132
Rosa Luxemburg'un kehaneti.....	134
Örgütlenme biçiminin önemi: Kapitalist devlet.....	138
Leninist parti ve sosyalist demokrasi.....	143
Yanılmaz doktrin ve bilim.....	157
TÜRKİYE SOSYALİZMİ	163
Gerçekçilik.....	165
Tam bağımsızlık.....	167

Emekçilerin söz ve karar sahibi olması	172
Yeni bir hümanizma	173
İnsan için kök insandır	174
Dünyayı değiştirmek	175
Gerçek hümanizma	176
Toplumun öznel varlığı	178
Miras sorunu	179
İKİNCİ BASKIYA SONSÖZ	181

İKİNCİ KİTAP

Marksizmde Örgüt Sorunu: Leninist Parti Burjuva Modelinde Bir Örgüttür

GİRİŞ	203
Bunalım, bürokratik sapma ve örgütlenme sorunu	203
Marksizmin bir felsefe sistemine dönüştürülmesi	214
ÖRGÜT SORUNU	233
Leninist parti modeli ve sosyalizm	233

I

Örgütlenme, toplumun üretim tarzına sıkıca bağlıdır	234
Burjuva örgüt modeli	237
Bürokrasi üzerine	239

II

Leninist parti modeli, burjuva modelinde bir örgüttür	242
Sosyalist demokrasi neden kurulamıyor?	244
Kautsky'den aktarılan teori	247

III

Lenin'in devrim görüşü Marx'ınkinden farklı mı?	249
Lenin'e gelince	251
Marksist hümanizma	254
Bürokrasi üreten makine	255

Sosyalist örgüt modeli.....	256
Marx ve özgürlük.....	259
Sosyalist örgütlenmenin anahtarı.....	264
Stalinizm: Leninist örgütlenmenin son aşaması... ..	264
Hatası ve sevabı ile tarihe gömmek.....	267
Yeniden Marx'tan hareket etmek.....	276
Avrupa komünizminin çıkmazı.....	279
İşçi sınıfının öz devinimi.....	280
Yanılmaz doktrin ve bilim.....	283
Marx ve olanaklı olan özgürlük.....	289

DOĞMACILARA BEŞ YANIT

TİP YANLISI YÜRÜYÜŞE YANIT	299
<i>Cumhuriyet</i> 'te yazdıklarımın özeti.....	300
Stalinci karalama yöntemi.....	302
<i>Yürüyüş</i> yazarının talihsizlikleri.....	303
TEP YANLISI BAĞIMSIZ TÜRKİYEYE YANIT	309
YENİ ÜLKEYE YANIT	317
Dogmacı baylar ve bilimsel tartışma.....	317
Biz ne diyoruz, <i>Ülke</i> 'nin yazarı neler diyor!.....	322
Aristoteles usta der ki.....	326
Bilinç sorunu.....	334
Marx'ın devrim anlayışı.....	338
Örgüt sorunu nerede kaldı?.....	342
TİKP YANLISI BORA'YA YANIT	345
TKP MERKEZ KOMİTESİ ORGANI ATILIM'A YANIT	351
KAYNAKÇA	361

SOSYALİST BİR BİLGE

AHMET İNSEL

İletişim Yayınları, Mehmet Ali Aybar'ın eserlerini, onun siyasal faaliyetleri ve düşüncesi üzerine yapılmış özgün çalışmaları yayımlamaya devam ediyor: Aybar'ın ölümünden sonra arşivinde bulunan kitap çalışmasını Aylin Özman yayına hazırlamış, *Marksiizm ve Sosyalizm Üzerine Düşünceler* başlığıyla 2002'de yayımlamıştık. Aynı yıl, Aybar'ın düşünsel ve siyasal etkinliğini 1945'ten 1995'te ölümüne kadar geçen süreçte dönemlendirerek inceleyen Barış Ünlü'nün, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Mehmet Ali Aybar* başlıklı çalışmasını da okuyucularımıza sunmuştuk. Ardından, yine Barış Ünlü'nün derlediği, 1949 ve 1950'da açılan iki siyasi davada Aybar'ın yaptığı savunmalar ve 1949-1961 arasında yazdığı mektuplar, *Mehmet Ali Aybar'ın Müdafaaaları ve Mektupları (1945-1961)* başlığıyla 2003'te kitaba dönüşmüştü. Şimdi ise Aybar'ın 1979 ve 1987'de yayımladığı, içerikleri itibarıyla bir bütün oluşturan iki kitabının tek bir kitapta toplanmasıyla oluşan elinizdeki kitabı yayımlıyoruz. Bunun yanında, ABD'nin Vietnam'da işlediği savaş suçlarını araştırmak ve dünyaya duyurmak için Bertrand Russell önderliğinde kurulan Russell Mahkemesi için yaptığı Vietnam gezisinde aldığı notların derlendiği, daha önce yayımlanmamış bir kitabın yayım hazırlıkları ilerliyor. Önü-

müzdeki dönemde Aybar'ın diğer kitaplarının yeni baskılarını da yayımlayacağız.

Türkiye'de özgün ve yerli sol/sosyalist düşünce insanları arasında ön sırada yer alan Aybar'ın, *Marksizmde Örgüt Sorunu* başlıklı kitabı, önce "Leninist Parti 'Modeli' ve Sosyalist Örgütlenme" başlığıyla 26-30 Ağustos 1978 tarihleri arasında *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlandı. Bu yazı dizisi, sosyalist örgüt ve çevrelerin çoğundan yoğun bir eleştiri bombardımanına maruz kaldı. Özellikle, Leninist parti modeline yönelttiği eleştiriler, o dönemde bu modeli gözü kapalı benimseyen ve yücelten Türkiye sosyalist hareketlerinin çok büyük bir kesimi için doğrudan kendilerine yönelik, "hayati önemde" bir eleştiriydi. Aybar, bu eleştirilerden bazılarını verdiği yanıtları, bir giriş yazısı eşliğinde, *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan yazı dizisine ekleyerek, 1979'da *Marksizmde Örgüt Sorunu* başlığıyla kitaba dönüştürdü. Kitaba Aybar'ın seçtiği alt başlık, *Cumhuriyet*'teki yazı dizisinde ikinci yazının başlığıydı ve kışkırtıcıydı: "Leninist parti burjuva modelinde bir örgüttür." Elinizdeki kitabın ikinci bölümü, 1979 yayımlanan bu kitaptan oluşuyor.

Marksizmde Örgüt Sorunu yayımlandığında, Türkiye'de son derece çatışmalı ve gergin bir siyasal-toplumsal ortama girilmişti. Bir yandan sosyalist hareketler devrimin elle tutulacak mesafede olduğu inancıyla mücadeleyi yükseltmeye çalışırken, diğer yandan faşizan-milliyetçi çevre ve örgütlerin kendilerine yönelik saldırılara karşı sokak sokak, mahalle mahalle direnme ve savunma çabasına enerjilerinin büyük bölümünü hasretmek zorunda kalmaya başlamışlardı. 1 Mayıs 1977'de Taksim'de zirveye varan devletin gizli ellerinin provokasyonları kitlesel katliamlara dönüşüyor ve buna karşı sosyalist örgütler yeraltına çekilmeyi ve silahlı mücadeleyi bir gereklilik olarak kabul ediyorlardı. Bu ortam, devrimci hareketin kadrolarının gözünde, ilk elde, Lenin'in Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne 1900'lerin başından itibaren yeni bir kişilik verdirmesine yol açan çetin mücadele koşullarına benziyordu. Dolayısıyla askerî disipline tâbi, merkezîyetçi, mümkün olduğu kadar profesyonel devrimcilerden oluşan, gizli örgüt modelinin "burjuva

modelinde bir örgüt” olarak değerlendirilmesi ve eleştirilmesini kabul etmeleri pek mümkün değildi. *Marksızmda Örgüt Sorunu*’nda Aybar’ın Leninist örgütlenmeye yönelttiği, “küçük bir azınlığın kocaman çoğunluklara egemen olmasını sağlayan oligarşik makine” eleştirisi, giderek artan çatışma ortamında kenarda kalmaya mahkûmdu.

Aslında o dönemde sosyalist örgütlerin önemli bir bölümü, Aybar’ın tarif ettiği “kaskatı merkezci, dikeyine hiyerarşili, tepeden inme disiplinli, kalımlı yöneticilere” dayanan bir örgütlenmeye sahip değildi. Fiilen çok daha ademi merkezizetçi bir örgütlenmeye başvurmak bir gereklilik olarak kendini dayatıyordu. TKP’nin dışında –o da kısmen–, devrimci örgütlerin dışında kalımlı sıfatını hak edecek yaşa gelmemiş genç yaşta insanlar vardı. Ayrıca Sovyetler Birliği veya Çin eleştirisi, ait olunan akıma göre, devrimci mücadelenin bir tür amentüsü gibiydi. Ama “proletaryanın çelik disiplinine sahip öncü kadrolar”ın yönettiği devrim ideali sosyalist tahayyül dünyasında asli referans olmaya devam ediyordu. Aybar’ın eşitliğe aykırı, dolayısıyla sosyalizme aykırı olarak tanımladığı örgüt modelini tartışmak, o dönemde en hafifinden lüks olarak görülüyordu. Ya da yavaş yavaş başlayan Stalinizm eleştirileri de, Lenin’in savunduğu örgütlenme modeliyle bağı kurulmadığı sürece sosyalist çevrelerin, ancak bir kısmında, tartışılabilirdi. Halbuki Aybar, Stalinizmi ayırmıyor, Leninist örgütlenmenin ileri aşaması olarak tanımlayıp, eleştiriyordu. Çünkü Aybar’ın kelimeleriyle ifade ederse, “Lenin’in yoğurt yiyişi, otoriter bir yoğurt yiyişi”. Stalin ise kanlı bir diktatördü elbette.

Sovyetler Birliği’nde, Çin’de ve diğer sosyalist devletlerde yaşanan büyük bunalımın kaynağını anlamak için Marx’ın bürokrasi, militarizm ve yabancılaşma eleştirisine dönmeyi öneriyordu Aybar. Ve yeni bir hümanizmaya olan ihtiyacı Marx’a dayanarak vurguluyordu: Somut insan sorunuysa sosyalizm. “Köktenci olmak, her şeyi kökünden almaktır. Oysa insan için kök, insanın kendisidir,” diyen Marx’a dönerek, somut insanın kurtuluşunu gündeme almayı Aybar yeni bir hümanizma olarak tanımlıyordu. Türkiye’de o çatışma ortamında hü-

manizma gibi eril tınılı olmayan bir kavrama kulak kabartmak maalesef pek mümkün değildi. Aynı şekilde, “güler yüzlü sosyalizm” çağrısına da. Devrim ve sosyalizm ciddi, dolayısıyla ağırbaşlı ve asık yüzlü işlerdi; hafifmeşrep ifadelerle tarif edilemezdi.

Türkiye İşçi Partisi'nin 1960'lardaki mücadelesi de, 1970'lerde devrimci hareketler tarafından, bugün olduğu gibi nostaljiyle pek anılmıyordu. Devrimci hareketler için 1970'lerde Aybar saygın bir “burjuva demokrati” idi artık. Ayrıca Sosyalist Devrim Partisi'nde, Aybar etrafında toplanan sosyalistler “yükselen devrim mücadelesi” içinde sayısal olarak çok küçük bir çevre oluşturduklarından sosyalist “şefler” tarafından çok fazla dikkate alınmaları gerekmiyordu. *Marksızmda Örgüt Sorunu*'nda dile getirilen eleştiriler, örgütlerin savunma amaçlı karşı yanıtlarının ardından, sosyalist hareketlerin kadroları tarafından “burjuva reformizmi” damgasıyla dağlanıp, bir kenara bırakıldı. Bu “burjuva reformizmi” damgası yiyen tavrın aslında son derece radikal bir burjuva örgütlenmesi eleştirisi yaptığı hasır altı edildi. Halbuki Aybar, ısrarla, “Marx burjuva devleti yok edilmelidir derken, bürokratik ve militarist makinelerin ortadan kaldırılması gerektiğine işaret ediyordu”, diyordu. Dolayısıyla “devrimin ilk hedefinin, bürokratik, militarist makineler” olması gerektiğini söylüyordu. Daha önemlisi, Leninist modelin, “tıpkı burjuva toplumlarındaki gibi, buyuran-buyurulan ilişkilerini devam ettirdiği”ni ısrarla vurguluyordu. Belki Aybar'ın eleştirisini duymamanın, duymak istememenin, duyunca da kendisini suçlamanın nedenlerinden biri, buyuran-buyurulan ilişkisini ısrarla eleştirmesiydi. Bir diğeri, sosyalist hareket içindeki “öncü gençlik/aydın” hâkimiyetine karşı, şekilcilik sınırlarını zorlayan biçimde, 1975'te kuruluşuna önyak olduğu Sosyalist Parti/Sosyalist Devrim Partisi'nin tüm yönetim kademlerinde 2/3 işçi kotası pratiğini uygulamasıydı. Aybar, eşitliğin kendiliğinden hayata geçmeyeceğinin, bu konuda iradeci yöntemler kullanılması gerektiğinin altını çiziyordu. O zamanlar “pozitif ayrımcılık” kavramı ABD'den kıta Avrupası'na ve Türkiye'ye daha gelmemişti. Aybar, adımı böyle koymuyor olsa

da, eşitliğe ulaşmak için bir pozitif ayrımcılık döneminden geçmenin elzem olduğunu belirtiyordu.

Aybar'a göre, Sovyet Devrimi'nden çıkarılacak en önemli ders sosyalizmin demokrasiziz kurulamayacağını kanıtlanmış olmasıydı. Bu görüş o dönemde Avrupa Komünizmi hareketi içinde dile getirilmeye başlanmasına rağmen, genel olarak sosyalist tahayyül dünyasında demokrasi ideali işlevsel bir yere sahip olmaya devam ediyordu. Demokrasi, sosyalist devrime giden yolda binilecek ama belli bir ara durakta inilmesi gereken bir araçtı. Demokratlar devrimcilerin destek kıtaları olabilirlerdi ancak. Ama devrimcileri tanımlayan bir nitelik olamazdı demokratlık. Devrimciler "demokratik merkezizyetçiliği", aslında doğrudan merkezizyetçiliği savunuyorlar, "demokratik kitle örgütleri" sözcüğünden de bu örgütlerin demokratik yöntemlere dayalı işlemlerini anlamıyorlardı. Demokrasi, burjuva düzeninin devrimcilerin yararlanması gereken bir iç çelişkisiydi.

Türkiye'de 12 Eylül darbesinin sosyalist hareketlerin tepesine bir balyoz gibi inmesini, dünyada o güne kadar iyi kötü bir referans olmaya devam eden sosyalist ülkelerin yapısal bunalımının bütünüyle ortaya çıkışı izledi. Aybar, 1978'de *Cumhuriyet*'teki yazı dizisine, "Sosyalizm bunalım içindedir," cümlesiyle başlamış, "bu bunalım ekonomik tabanın sosyalleştirilmiş olmasından ileri gelmiyor", diye devam etmişti. Aybar'a göre, kimi zorluklar olsa da sosyalist ekonomi düzenli biçimde geliyordu. Ona göre, "sıkıntı üst-yapılarda, bunalım politik ve hukuksal ilişkilerde" idi. Sosyalizmin bunalımının yegâne nedeninin Leninist örgütlenme modeli olmadığını, elbette çeşitli nedenleri olduğunu ama üzerinde durulmadığı için kendisinin örgütlenme sorununa daha fazla işaret ettiğini belirtiyordu. Sosyalizmin sadece SSCB'de değil, istisnasız bütün sosyalist ülkelerde "bir moral bunalım" geçirdiğini açıkça söylüyordu 1978'de. O tarihte bunu söyleyen tek kişi değildi belki ama bunu bu vurgu ve ısrarla söyleyen ender sosyalistlerden biriydi Türkiye'de.

Bu kitabın birinci bölümünü oluşturan *Neden Sosyalizm?* ise 1980'lerin ikinci yarısında, Berlin Duvarı'nın çöküşünden iki

yıl önce yayımlandı. Aybar'ın amacı, 12 Eylül darbesinin yaralarının biraz olsun kapanmaya başladığı, toplumsal hareketlerin de buna bağlı olarak hareketlendiği bir dönemde, gene “sosyalist hareketlerin gene eski yanlılarla hareket etmeye devam edip, işçilerden, köylülerden daha da fazla tecrit olmalarını” engellemektir. 1987’de, yeniden silahlı mücadeleye ve şiddet yöntemlerine rağbet edilmeye başlanmasından endişeli olduğunu ve geçmiş dönemin başarısızlıklarından ders çıkarılmasını belirtmek ihtiyacı duyuyordu. Üstelik SSCB’de de bazı dogmalar açıkça sorgulanmaya başlamıştı. Gorbaçov, aşırı merkezîyetçi sistemi yumuşatmak amacıyla 1980 ortasında planlı ekonomide reform ve “açıklık politikaları” başlatmıştı. Aybar, bu reform girişimlerinin yetersiz olduğunu, Stalin eleştirisiyle yetinilemeyeceğini, sıranın Lenin ve Leninizm eleştirisine gelmesi gerektiğini söylüyordu. Buna rağmen, “reel sosyalizmde reform” yapılabileceği beklentisi, 1987’de bütünüyle hayali bir beklenti değildi daha. Aybar, *Neden Sosyalizm?*’i yazma gerekçesini açıklarken, “karşımızda bir sosyalist toplum gerçeği var, hataları ve sevaplarıyla... Hata yapılmaması olanaksız... Hele ilk sosyalist devleti kuranların hata yapmış olabilmeleri kadar doğal bir olay düşünülemez,” derken, bu görelî iyimser beklentiyi de yansıtıyordu. İki yıl sonra, Berlin Duvarı’nın ardından reel sosyalizm dünyası birkaç yıl içinde bütünüyle çöktü. Aybar’ın, 1987’de sosyalist devletlerde temel iki sorun olarak gördüğü totaliterlik ve bürokrasinin, özellikle totaliter yapının reform kaldırmadığı görüldü.

* ✱ *

Neden Sosyalizm?’de yer alan reel sosyalist devlet ve toplumların eleştirisi, *Marksizmde Örgüt Sorunu* yani elinizdeki kitabın ikinci bölümünde yapılan değerlendirmeleri ister istemez büyük ölçüde tekrar ediyor. İki metni aynı kitap içinde toplarken, metinlerin özgünlüğünü bozmamak için bu tekrarları ayıklamadık. Bunun yanında, *Neden Sosyalizm?* genel bir Leninizm, sosyalist devlet ve örgüt pratikleri eleştirisi yapmakla yetinmiyor. Aybar, kitabın önsözünde ve daha sonra sonsöz ola-

rak ikinci baskıya yaptığı ilavede, Türkiye’de sosyalistlerin bir araya gelip, farklı görüşlerini tartışmaları ve bir program etrafında birleşmeleriyle Türkiye sol hareketinin toplumda güçlü bir yankı uyandıracığı inancıyla kitabı yazdığını ısrarla belirtiyor. “Ben bu kitapta somut olarak önerilerimi getirdim, herkes de önerisini getirsin, tartışalım ve bir örgüt çatısı altında birleşelim,” diyor. Unutmayalım ki, 1980’lerin ikinci yarısında, Türkiye’de solun makus talihinin esas ve belki yegâne nedeninin bölünme, hizipçilik vs... olduğu kanaati çok güçlüydü. Bu inanç 1990’larda da devam etti ve başarılı olamayan çeşitli girişimlere yol açtı. Aybar için başarı modeli, doğal olarak, TIP’in kuruluşunu izleyen yıllardaki sosyalist solun birliğiydi.

Neden Sosyalizm?’de Aybar aynı zamanda “nasıl sosyalizm?” sorusunu da yanıtlamaya çalışıyor. Bunu, Türkiye’de geleneksel iktidar yapısının analizine dayanan bir sosyalist mücadele perspektifine dayanarak tarif ediyor. Aybar’ın Türkiye üzerine bu tespit ve önerilerinin, aradan geçen neredeyse çeyrek yüzyıllık dönemde Türkiye sollarının bir bölümü tarafından epey aşıldığı düşünülebilir. Bugün bu tespitlerin önemli bir kısmını günümüz “ulusal sol” çevreleri benimsiyor. “Yeniden Kurtuluş Savaşı” çağrısı; sık kullandığı “tam bağımsız Türkiye” teması; laiklik konusunda benimsediği katı tavır; kalkınmacı yaklaşımı; darbelere ve vesayete açıkça karşı çıkarken, 1961 anayasası nedeniyle 27 Mayıs’ı gene de kollaması; CHP’yi “bey takımının” partisi olarak tanımlayıp eleştirirken Atatürk’le ilgili bir olumsuz değerlendirme yapmamaya özen göstermesi ve esas olarak İnönü eleştirisiyle yetinmesi... gibi örnekler Aybar’ın Türkiye’de 20. yüzyılın ilk yarısının sorunsal içinde yetişmiş bir düşün adamı olduğu gerçeğini bize hatırlatıyor. Bilimsel yöntemle olan büyük güveni onu zaman zaman ekonomizmin sularına doğru sürüklüyor. Ama unutmayalım ki, hem modernizm ideolojisinin hem de kapsamlı bir Kemalizm eleştirisinin yapılmaya başladığı dönem, 87 yaşında ölen Aybar’ın hayatının son yirmi-yirmi beş yılına denk düşer. Aybar’ın kendisinin özel sohbetlerde sık sık dile getirdiği gibi, “düşman gemilerinin Boğaz’a girişini gözünden öfke gözyaşları gelerek izlemiş” bir ku-

şanın mensubudur o. Ama demokrasi, özgürlükler, sosyalizm ideali ve ilkeleri konusunda kuşağının çok büyük çoğunluğunun kat be kat ilerisinde olabilmeyi başarmıştır. “Türkiye’de bir Kürt sorunu vardır” gerçeğini, lafi dolandırmadan her ortamda söyleyen ilk siyasetçilerden birisi, belki ilkidir.

“Kapitalizmin insan olmaktan çıkardığı somut insanı tüm olarak insanlığına kavuşturmak Marksizmin, sosyalizmin amacıdır,” diyen Aybar’la bugün aynı perspektifi paylaşmaya devam ediyoruz. Bu perspektif içinde demokrasiyi, özgürlüğü, özgürleşmeyi ön plana çıkarmaya çalışan Aybar, bizim için güncel bir yol gösterici olmaya devam ediyor. “Bizi bu amaca işçi sınıfı ulaştıracaktır,” derken ise 19. yüzyıldan geçen yüzyıla devrolan Mehdiçi devrimcilik söylemiyle bilimciliğin sentezinin izinden gitmeye devam ediyor Aybar. İşçi sınıfının kendisinin de geleceğin kurucu gücü kendi olduğuna artık inanmadığı bir safhada, bu iddiaya inanmak eskisi kadar kolay değil. İşçi sınıfı kavramından ne anlaşıldığına göre bu inanç bugün kendi içinde çok büyük farklar içeriyor.

Aybar, II. Meşrutiyet’in ilan edildiği yıl doğdu. Doğal olarak Cumhuriyet’in kuruluşuna tanıklık etmiş bir kuşağın refleksleri içinde, özellikle İttihat ve Terakki geleneği olarak tanımladığı vesayetçi anlayışa karşı mücadele etti. Kendisi “bey takımı”nın bir üyesiydi ama bu, ona bey takımını teşhir etmek, eleştirmek fırsatını da veriyordu. Ayrıca bu vesileyle, Türkiye’de o zamanlar çevirileri olmayan Marx’ın, Engels’in, Lenin’in metinlerine Fransızca kaynaklarından ulaşan, bu anlamda Marksizmi kulaktan dolma cümlelerle bilmekle sınırlı olmayan gerçek bir bilgisi vardı. Elinizdeki kitapta yaptığı alıntılarının kaynakları bu açıdan dikkat çekici. Sanırım Aybar’ın özgünlüğünü ve değerini anlamak için Türkiye’ye özgü bir özgürlükçü sosyalizm anlayışını geliştirmeye çalışma uğraşısını, verdiği siyasal mücadelelerde şaşmadan benimsediği demokrasi ve özgürleşme ilkelerini, kuşağının diğer temsilcilerinin ezici çoğunluğunun bu konularda aldıkları tavırlarla kıyaslamak yeterli olur. “Vesayet rejimi”, “vesayet güçleri” kavramlarının bugünkü kadar yaygın kullanılmadığı bir dönemde CHP’yi “ve-

sayet partisi”, “beylerin, paşaların partisi” olarak eleştiriyordu Aybar. Bir sosyalist olarak AP çizgisinin sömürü ve baskı düzenini teşhir etmekten geri durmuyordu. 12 Mart sonrası Meclis’te Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamlarına karşı mücadele eden grubun başını çekiyor, bunu meclis kürsüsünden dile getiriyor, 12 Eylül darbesini ve onu izleyen dönemi, Özal’ın ki dahil olmak üzere, şiddetle eleştirmekten geri kalmıyordu.

“İnsan sosyalizm için değil, sosyalizm insan içindir,” diyerek reel sosyalizmi can alıcı noktadan vurmaktan, Çekoslovakya’nın Sovyetler Birliği tarafından işgaline yüksek sesle karşı çıkmaktan, savaşı ve şiddeti ilkesel olarak her yer ve koşulda eleştirmekten geri durmadı Aybar. 1960’lardan Berlin Duvarı’nın çöküşüne kadar, ne SSCB’nin ne Çin’in ne de başka bir “sosyalist” devletin veya merkezin kuyrukçusu oldu.

Ölümünün 100. yılında, Yıldırım Türker, “Foucault’nun tanımıyla, dürüstlüğünün kanıtı cesareti olan bir hakikat anlatıcısı; Yunan felsefesinin adlandırmasıyla bir parrthesiastes’di,” diyerek onu selamlıyordu. Sosyalizmin insanlık idealine bütünüyle sahip çıkmayı bir an dahi elden bırakmayarak, “yoksa sosyalizm”, 1917’den yani “işin başından beri sihirli bir sözcükten mi ibaret kalmıştır?” diye sorma cesaretini bu topraklarda hemen herkesten önce gösteren bu hakikat anlatıcısının anısı önünde saygıyla eğiliyoruz.